

ՀԱԿԱՆԻՇ ԲԱՌԵՐԻ ՈՃԱԿԱՆ ԿԻՐԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԳՐԻԳՈՐ ՏԱԹԵՎԱՑՈՒ
«ԳԻՐՔ ՔԱՐՈՉՈՒԹԵԱՆ «ՁՄԵՌԱՆ ՀԱՏՈՐ» - ՈՒՄ

Գրիգոր Տաթևացու «Գիրք քարոզութեան «Ձմեռան հատոր»-ում ընդգրկված քարոզները ներառում են Ծննդյան տոներից մինչև Հոգեգալուստ ընկած ժամանակաշրջանը: Քանի որ քարոզները հասցեագրված են եղել նախ և առաջ կենդանի ունկնդրին, ուստի նրանք աչքի են ընկնում ոճական հնարանքների բազմազանությամբ, այդ թվում և՛ հականիշների հմուտ գործածությամբ:

Գրիգոր Տաթևացին հականիշներով նշանակվող երևույթները բնութագրում է իբրև «ներհակ» կամ «հակառակ». «**Ներհակ** են կորուստն և գիտն, որպես լոյս և խաւար»¹. «Ճշմարտութիւն է պարզաբան, որ ոչ ունի ստութիւն և **հակառակ** իւր, որպէս զխաւար՝ լոյս...»²:

Նա նկատել է, որ հականիշներով նշանակվում են հակադիր բնեռում գտնվող երևույթները. «Բարկութիւն **վերին ծայրքն** է և հեզութիւն **ներքին** և ամենայն ուրեք **ընդդէմ** միմեանց են»³, թեպետ ըստ նրա, ոչ բոլոր երևույթներն են օժտված հակառակ եզրով, ինչպես օրինակ, ճշմարտությունը կամ իմաստությունը. «Ճշմարտիտն փոխի երբեմն ի սուտն, որպէս իմաստասիրաց բանքն, իսկ ճշմարտութիւն ոչ փոխի»⁴. «Եւ դարձել զի նոցա ամենեցուն **ներհակ** գոյ, որպէս մեծութեան՝ աղքատութիւն, առողջութեան՝ հիւանդութիւն և կենաց՝ մահ: Իսկ իմաստութեան՝ ոչ ինչ է ներհակ»⁵:

Թվարկված հականիշները՝ մեծութիւն-աղքատութիւն, առողջութիւն-հիւանդութիւն, կեանք-մահ, իսկապես հակադրվում են հատկանիշի առկայությամբ կամ բացակայությամբ, ինչով որ սովորաբար բնութագրվում է հականիշությունը, այսինքն էթե մեկը հարուստ է, ուրեմն աղքատ չէ, էթե առողջ է, ուրեմն հիվանդ չէ և էթե ողջ է, ուրեմն մեռած չէ: Իսկ ճշմարտությունը, ինչպես իրավացիորեն նկատում է հեղինակը՝ կա կամ չկա, այսինքն հականիշությունը ընդհանրացված բնութագրելու դեպքում՝

¹ Գրիգոր Տաթևացի, *Սեկնութիւն Մատթէի, Մաշտոցի անվ. Մատենադարան, ձեռագիր 1264*, էջ 162ա:

² Գրիգոր Տաթևացի, *Գիրք Քարոզութեան, Չմերան*, Կ.Պոլիս, 1740, էջ 173:

³ Գրիգոր Տաթևացի, *Սեկնութիւն Մատթէի*, էջ 76բ::

⁴ *Գիրք Քարոզութեան, Չմերան*, էջ 173:

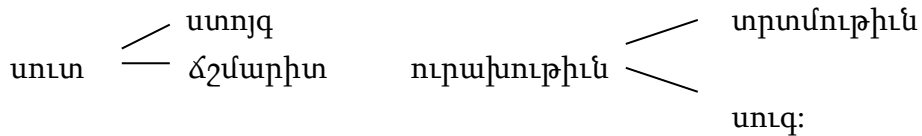
⁵ Գրիգոր Տաթևացի, *Գիրք Հարցմանց*, Կ.Պոլիս, 1729, էջ 178:

ատարկայի, հատկանիշի, գործողության երկու հակադիր եզրերի գոյությունն է, որոնցից մեկը մյուսի ժխտումն է կամ բացառումը: Եւ շատ հաճախ հեղինակի գործածած ներքակ, հակառակ, ընդդէմ բառերը և երբեմն նաև «այլ» շաղկապը հուշում են, որ գործ ունենք հականիշության հետ («ընդդէմ թշուառութեան եբեր զփառս, ընդդէմ մեղացն եբեր զշնորհս»⁶). «Եւ զինուորութեան մերոյ ոչ է մարմնաւոր այլ հոգևոր»⁷):

Տաթևացու գործածուած հականիշները կարելի է խմբաւորել ըստ համագործածական կամ անհատական լինելու: Առաջինները բաւական մեծ թիւ են կազմում.

զեղեցկութիւն - տգեղութիւն	յանդուզն - հեզ
ուրախութիւն - տրտմութիւն	հաւատ - անհաւատութիւն
ուշիմ - ապուշ	երկնաւոր - երկրաւոր
խորագէտ - պարզամիտ	հոգևոր - մարմնաւոր
բարեբարոյ - չարաբարոյ	աղքատք - մեծամեծք
հպարտ - խոնարհ	օտարք - ազգականք
կարգաւոր - անկարգ	դիւահաւան - անհաւատն
հակակայ - միաբանք	միջնորդաւ – անընդմիջաբար և այլն:

Սրանց մեջ Տաթևացին երբեմն նույն բառի համար բերում է մի քանի հականիշներ, որոնք իրենց հերթին կազմում են հոմանիշների շարք.



Անհատական հականիշները երբեմն անհամասեռ են կառուցուածքային առումով սասենք՝ մէկն արտայայտուած բառով, միւսը՝ բառակապակցութեամբ.

- լեզուագար-լեզուովն հեզ
- բարձրիմաց-երկրաքարշ խորհրդով
- որիշ որիշ-միահետ
- ջրհոր-անջրդի գուբ:
- Կան հականիշներ, որոնք հակադրուած են նաև բաղադրիչներով և լրացումներով.
- դիւրամուտ և դժուարել
- վաղ առաւօտն և խոր երեկոյն
- թշնամիք անհաշտելիք և սիրելիք անքակտելիք:

⁶ Գիրք *Քարոզութեան, Չմերան*, էջ 50:

⁷ Գիրք *Քարոզութեան, Չմերան*, էջ 9:

Անհատական հականիշների ուրույն կիրառությամբ է ներկայանում հեղինակը «Գիրք քարոզութեան «Ձմեռան հատոր»-ի հետևյալ հատվածում.

«Բժշկեսցուք զապականեալ մարմինս մեր մեղօք: **Զորովայնամուլութիւն՝ ժուժկալութեամբ լուծցուք: Զվաւաշոտ ցանկութիւնն՝ ողջախոհութեամբ եւ սովով եւ ծարաւով տանջեսցուք: Զարծաթսիրութիւնն՝ աղքատութեամբ: Զագահութիւնն՝ սփռելով եւ տալով աղքատաց: Զսրտմտութիւնն՝ յուսով մխիթարեսցուք: Զփառասիրութիւնն՝ զետնախշտութեամբ տանջեսցուք... »⁸:**

Տաթևացին երբեմն դիմում է նաև ոճական այնպիսի հնարանքի, ինչպիսին **օքսիմորոնն** է, երբ երևույթը բնութագրում է հակառակ հատկանիշով (բարկություն բարի հեզություն չար), կամ՝ հակադրության (Եվ վասն խաղաղութեան պատերազմեցաք):

Իմաստային դաշտերով, եթե բաժանելու լինենք, ապա «Գիրք քարոզութեան «Ձմեռան հատոր»-ում գործածված հականիշները պայմանավորված գրքի բնույթով՝ հիմնականում կրոնական ոլորտից են, շրջակա աշխարհից և բնությունից, կամ՝ սովորույթների նկարագրության մեջ.

ա. կրոնական .

«...յորժամ առ նա եկին կենդանիքն զագանք և անասունք և սողունք առեալ ի **սրբիցն** եօթն եօթն և **յանսրբիցն** երկու երկու եմոյծ ի տապանն և ապրեցան ի ջուրցն հեղեղէ»⁹:

«Զի հուրն ունի լոյս որ լուսաւորէ **զարդարս** և զսուրբս և այրեցող, որով պատժէ **զմեղաւորս** »¹⁰:

«**անփոփոխ մնալ ի սովորական մեղս** այլ զղջմամբ և ապաշխարուք **շարժեսցուք ի բարին**»¹¹:

«**Տիւն և գիշերն** լինի օր մի և բանն աստուած և մարմինն ծածկոյթ է մի տր մի քս մի բնուի մի դէմ մի ներգործութի և այլն ան մարդացեալ և մարդկութիւն ընդ բանին այ միացեալ որ **լոյս է և ճառագայթ հաւատացելոց և խաւար անհաւատիցն** ոպ ասաց ծերունին սիմեօն»¹²:

«...**թափուր մնացին ի շնորհաց** նորին իսկ հաւատացելքն **ըշտեմարանեցին զբարութիս** նորին յարութբն և պարզևօք հոգւոյն սրբոյ»¹³:

«Վասն այնորիկ որդին աստծոյ եկն իբրև զբժիշկ և երեք ազգ դեղ եբեր և բժշկեաց զերեք ազգ հիւանդութիս. **ընդդէմ թշւատութեան եբեր զփառս, ընդդէմ մեղացն եբեր զշնորհս, ընդդէմ ստութե և տգիտութեան** եբեր զիմաստութիւն և զճշմարտութիւն»¹⁴:

⁸ Գիրք Քարոզութեան, Չմերան, էջ 155:

⁹ Գիրք Քարոզութեան, Չմերան, էջ 8:

¹⁰ Գիրք Քարոզութեան, Չմերան, էջ 9:

¹¹ Գիրք Քարոզութեան, Չմերան, էջ 11:

¹² Գիրք Քարոզութեան, Չմերան, էջ 15:

¹³ Գիրք Քարոզութեան, Չմերան, էջ 15:

¹⁴ Գիրք Քարոզութեան, Չմերան, էջ 50:

բ. շրջակա աշխարհ և բնություն .

«... որպէս Նոյ էր բաժանեալ **ի հեռու կամ ի մօտաւոր** տեղիս»¹⁵:

«...ընդ վեց կենդանակերպան անցանելով խոնարհի և վեցին բարձրանայ այսինքն ի խեցգետնոյն մինչև ի յայծեղջիւրն **խոնարհի** և յայծեղջերէն մինչև ի խեցգետինն **բարձրանայ**»¹⁶:

«Դարձեալ ի ձմերան եղանակս սկսանի **պակասիլ** գիշերն առաւելուլ տիւն գոր մինչև ցայս տիւն նըւագեր մասն մասն և գիշերն **առաւելոյր**»¹⁷:

«**Տիւն և գիշերն** լինի օր մի»¹⁸:

գ. սովորություններ.

«Եւ գիտելի է յորժամ բժշկին **ոչ երթայ անձամբ** առ հիւանդն **այլ միջնորդօք** և աշակերտօք խօսի և խրատէ վասն առողջութեն յայնժամ տրտմութի է հիւանդին և կատարեալ **ոչ առողջանայ** այլ յորժամ ինքն երթայ շուտով **առողջանայ** հիւանդն»¹⁹:

«Եւ աստ գիտելի է՝ զի յորժամ զօրք երթան ի պատերազմ, և **թագաւորն լինի ի մէջ** նոցա, յո՛յժ ուրախանան և քաջապէս պատերազմին. և **յորժամ ոչ լինիցի ի մէջ նոցա**, սրտաբեկեալք յաղթին: Որպէս յայն **թագաւորութեանն**, որ **թագաւորն** մեռեալ էր, եկն թշնամիքն և պատերազմեալ յաղթեցին նոցա. զի **թագաւորն ոչ էր ի միջի նոցա**. և յորժամ դարձեալ եկին ի պատերազմ, և մանուկ մի էր **թագաւորին**, և տարեալ զօրորոցն եդին ի մէջ զօրացն և ասեն. **ահա թագաւորդ ձեր ի միջի ձերում է. թէ կամիք՝ պահեցէք զդա և ամենքն զօրացան և յաղթեցին զթշնամիսն**»²⁰:

Հայտնի է, որ առաձներում, ասացվածքներում հականիշների գործածութիւնը սիրված միջոց է, ինչպէս. «Գիտունին գերի եղիր, անգետին՝ ոչ սիրելի», «Դուրսը քահանայ, ներսը՝ սատանայ», ուստի Տաթևացու թևաւոր խոսքերից, ասույթներից հատկապէս նրանք, որոնք հականիշներ ունեն՝ մոտ են ժողովրդական բառ ու բանին.

Ոմանք են որպէս մոխիր, որ **շուտով առնուն**, բայց **շուտով կորուսանեն**²¹:

Եւ զի՞նչ օգուտ է **մարմնոյն նուազիլ** պահօք, յորժամ **յոգին գիրանայ** մահու չափ մեղօք²²:

Հիւանդութիւն մարդոյն՝ **յուտելոյն** է, ...ապա ուրեմն **առողջութիւն** մարդոյն՝ ի **պահոց լինի**²³:

¹⁵ Գիրք Քարոզութեան, Չմերան, էջ 10:

¹⁶ Գիրք Քարոզութեան, Չմերան, էջ 11:

¹⁷ Գիրք Քարոզութեան, Չմերան, էջ 12:

¹⁸ Գիրք Քարոզութեան, Չմերան, էջ 15:

¹⁹ Գիրք Քարոզութեան, Չմերան, էջ 50:

²⁰ Գիրք Քարոզութեան, Չմերան, էջ 76:

²¹ Գիրք Քարոզութեան, Չմերան, էջ 68:

²² Գիրք Քարոզութեան, Չմերան, էջ 128:

²³ Գիրք Քարոզութեան, Չմերան, էջ 130:

Մարդոյ ո՛չ է պարտ **դիրահաւան** լինիլ ամենայն բարի ... և ոչ **անհաւան**²⁴:

Կեանք մարդոյն ոչ այլ ինչ է, քան թէ ընթանալ ի **մահ**²⁵:

Չափաւոր գինին բարի է և **անչափն**՝ չար²⁶:

Հայտնի փաստ է, որ լեզուները միմյանցից տարբերվում են նախ և առաջ բառապաշարով, սակայն եթե բառապաշարը հիմնական զանազանությունն է մատնանշում, ապա ոճական հնարանքները բացահայտում են տվյալ լեզվի առանձնահատկություններն ու անկրկնելիությունը:

²⁴ *Գիրք Քարոզութեան, Չմերան*, էջ 158:

²⁵ *Գիրք Քարոզութեան, Չմերան*, էջ 328:

²⁶ *Գիրք Քարոզութեան, Չմերան*, էջ 350: